

Politolog Oskar Krejčí: Proč se Západ bojí Číny

- CZ24 News | 7. ledna 2022

ČÍNA: Politolog Oskar Krejčí se na začátku roku zamýšlí nad tím, jaký vliv na současnou mezinárodní politiku má agrese západních mocností během takzvaného století ponížení.

Více než tři dekády režimní publicisté – příčinliví budovatelé údajně autonomního veřejného mínění – neúnavně opakují, že komunismus je navždy mrtvý. Po celou tu dobu je však sociálně a ekonomicky nejdynamičtější státem světa Čína, kterou vede tamní komunistická strana. Když si toho nedávno američtí politici konečně všimli, první reakcí se stal strach. Zčistajasna pak objevili čínskou nedemokratičnost jako hlavní problém mezinárodních vztahů. V jejich podvědomí ale panuje jiná obava: teď, když se obrozená Čína stává supervelmocí, bude se chovat tak, jako se k ní v nedávné minulosti choval „kolektivní Západ“?

Století ponížení

Kořeny dnešní státní ideje Číny jsou obsaženy v tom, čemu se říká „století ponížení“. Obraz tohoto období tvoří v současné politické kultuře Číny blok znalostí, o který se opírá důležitá část interpretace aktuální mezinárodní situace, ale i motivace rozhodnutí Pekingu týkajících se vnějších vztahů. Jedná se o úsek novodobých dějin Číny v letech 1839 až 1949 – o 110 let krvavého chaosu způsobeného zahraničními intervencemi, řadou povstání, přírodních katastrof, ale i v důsledku pádu dynastie Qing a následného zápasu o povahu republiky. Je to období od první opiové války do vítězství komunistů v občanské válce. Podle některých propočtů od roku 1840 do roku 1949 zažila Čína více než 470 zahraničních vojenských útoků cizích sil z moře. Přímé lidské ztráty Číny, a to vojáků i civilistů, za uvedené období lze odhadnout na přibližně 50 milionů životů.

Století ponížení odstartovaly takzvané opiové války. Jejich příčina dodnes zdobí dějiny svobodomylného kapitalismu. Britští i další evropští zákazníci měli velký zájem o čínské produkty, především o čaj, ale i o hedvábí a porcelán. Jenže na čínském trhu byla malá poptávka po evropském zboží. Chyběla komodita, kterou by bylo možné vyvážet do Číny. To vedlo k velkému britskému deficitu v platební bilanci. Stříbro, kterým se tehdy platilo, se přelévalo z Velké Británie do Číny. Nakonec se ale Londýnu podařilo nalézt zboží, o které by mohl mít čínský spotřebitel zájem – opium. A protože vláda v Pekingu bránila drogovému zničení čínské populace, vojáci Britské Východoindické společnosti zahájili ve jménu svobody obchodu válku.

I nejmenší finanční příspěvek velice pomáhá! Děkujeme!

CHCI PŘÍSPĚT

Nerovnoprávné smlouvy

Útok imperialistických mocností na Čínu neměl jen vojenský, ale i kulturní, a ekonomický rozměr. Základním nástrojem přeměny Říše středu v periferii západocentrického globálního uspořádání

v tomto období se stal systém vnucených nerovnoprávných, tedy násilím vynucených smluv a takzvaných smluvních přístavů. Vynucená práva zahraničních zemí a občanů se týkala především rozmísťování cizích vojenských jednotek na čínském území, volné plavby cizích lodí po vnitrozemních řekách, nižších cel na dovážené zboží, usazování cizinců, pronájmu čínského území – koncesí s konzulární jurisdikcí, volné misionářské činnosti a neregistrovaných klauzulí obsahujících jednostranné výhody. Přitom „každá čínská koncese obsahovala tendenci generovat další západní požadavky“, píše Henry Kissinger v knize *O Číně*.

I úpadek Číny byl ve znamení velkých čísel – nerovnoprávných smluv byly stovky. Americká historička Dong Wangová uvádí, že během sta let byla Čína přinucena podepsat 500 až tisíc nerovnoprávných smluv, dohod či konvencí – počty se liší podle zvolených kritérií. Ruský sinolog Jevgenij Gračikov, který cituje čínské zdroje, uvádí, že v období od roku 1842 do roku 1919 byla Čína donucena podepsat 709 nerovných smluv, z toho: s Velkou Británií 163, s Japonskem 153, s carským Ruskem 104, s Francií 73, s Německem 47, s USA 41, s Belgií 26, s Portugalskem 13, s Itálií 7, s Rakouskem 5, s Nizozemskem 5, se Španělskem 4 a dalších 68 nerovnoprávných smluv s jinými zeměmi.

Nerovnoprávné smlouvy byly spojeny s doložkou nejvyšších výhod. To například znamenalo, že když si nějaká mocnost vynutila nižší cla, obdobnou výhodu automaticky získali i ostatní kolonialisté. Právě cla tvořila důležitou složku nerovnoprávných smluv a stala se důvodem k prazvláštní formě polokolonizace Číny. Roku 1854 byl v Šanghaji zřízen císařský námořní celní úřad, kde byli zaměstnání zahraniční inspektoři působící jako významný činitel ve všech „smluvních přístavech“. V čele tohoto celního úřadu stál britský úředník. Britské prameny uvádějí, že počet pracovníků úřadu dosáhl až 20 tisíc. Smysl tohoto opatření je srozumitelný: vybrané clo směřovalo především na umořování zahraničního dluhu. Cla se pohybovala na úrovni pěti procent, což zaručovalo výhody importérům a podlamovalo nohy rozvoji výroby v Číně. Celní suverenitu Čína obnovila v roce 1933, ovšem úřad fungoval až do roku 1949. V době okupace za 2. světové války byli v jeho čele Japonci.

Smluvní přístavy

Zvláštním nástrojem západních mocností a Japonska k pronikání do Číny bylo vynucené vytváření takzvaných smluvních přístavů z nejvýznamnějších čínských měst na pobřeží moří či na velkých řekách. V jejich rámci vznikaly zahraniční koncese, což bylo označení pro enklávy okupované cizími mocnostmi. Ty se mimo jiné vyznačovaly právní exteritorialitou: v dané oblasti platilo konzulární právo, které vyňalo cizince ze soudní pravomoci Číny. Cizinci byli ve smluvních přístavech na území koncesí podřízeni konzulům, kteří vykonávali soudní pravomoc.

Plastickou charakteristiku „smluvních přístavů“ přináší **John Fairbank. Podle tohoto amerického historika centrum takových měst, otevřených přístavů, tvořila zpravidla vodou oddělená, nově vybudovaná cizinecká čtvrť** „s dominantou britské vlajky na bílé žerdi na střeše konzulátu Jejích Veličenstva. Mezi zdejšími zahraničními institucemi nemohl chybět klub, dostihy a kostel. Přístav spravoval řádný britský konzul a jeho kolegové z dalších zemí a ochraňovaly jej dělové čluny zakotvené u Bundu.“ Přestože tyto čtvrti přinášely informace o moderních technologiích, novinky v podnikání, kultuře, vzdělání, a někdy se ve zlých dobách staly i útočištěm pro revolucionáře, zákonitě se staly víc než symbolem koloniální nadutosti.

Také v případě počtu „smluvních přístavů“ se údaje rozcházejí. Jak již bylo uvedeno, po první opiové válce si Londýn vynutil tento statut pro prvních pět přístavů. Následovaly další čínské prohry, nerovnoprávné smlouvy a seznam vynucených „smluvních přístavů“ se prodlužoval: jak uvádí britský historik a statistik Angus Maddison, v roce 1917 bylo v Číně celkem 92 smluvních přístavů, v nichž mělo 19 zahraničních zemí exteritoriální práva a privilegia. Bylo mezi nimi i vnitrozemské město Čchung-čching, důležitý přístav na řece Jang-c'-ťiang, které leží ve vzdálenosti přibližně 1400

kilometrů od pobřeží. A jak připomíná Dong Wangová, přestože celní autonomie Číny byla obnovena počátkem třicátých let 20. století, „exteriorita nebyla zrušena do roku 1943“ – odstraněna tedy byla za 2. světové války, kdy západní mocnosti neměly možnost vynucovat si plnění tohoto privilegia a Japonsko okupovalo velkou část Číny.

Sféry vlivu

Obecná geopolitická charakteristika říká, že Čína byla po celé své dějiny příliš velké sousto pro zahraniční interventy. Interventi se buď přizpůsobili kultuře čínského světa, nebo museli po čase odejít. K tomuto faktu se v 19. století přidala rivalita tehdejších imperiálních mocností. Násilné zapojování Číny do globální ekonomiky se lišilo od indické i japonské cesty mimo jiné tím, že se imperialistické státy při tlaku na Říši středu vzájemně žárlivě střezily, aby zisk některého z nich nebyl neúměrně větší ve srovnání s výhodami ostatních. Uvnitř Číny a v jejím bezprostředním okolí se vytvářela regionální mocenská rovnováha mezi zahraničními mocnostmi. Vznikl svérázný typ polokolonizace. Během století ponížení tento položivelný vývoj regionální mocenské rovnováhy nakonec přerostl ve války interventů mezi sebou.

Model agrese imperialistických mocností byl v 19. století poměrně prostý. Jeho výchozí etapu představovaly britské a francouzské útoky, které směřovaly od koloniálních základů na jihu – z Indického poloostrova a z Indočíny podél pobřeží napřed na jižní přístavy a na velké řeky (Fu-čou, Kanton, Šanghaj, Nanking a další), poté na sever (Tiencin, Peking apod.). Za obsazením přístavních vstupních bran následoval postup po řekách do hloubky geopolitického jádra. Rusko pronikalo do Číny tradičním směrem ze severu, na Dálném východě, ze Sibíře a ve Střední Asii, ovšem hlavně do oblasti severovýchodní Číny. Japonský útok postupoval od Japonských ostrovů, a to dvěma směry: západním, na severovýchod pevninské Číny, a podél pobřeží na jih k Tchaj-wanu. Z uvedeného schématu je patrné, že Rusko a Japonsko zápasily o vliv v severovýchodní Číně, kam se vklínili i německý zábor. V době druhé japonsko-čínské války japonští vojáci postupovali (a) z obsazeného severovýchodu pevninské Číny směrem na jih a (b) od celého pobřeží Číny do hloubky geopolitického jádra Číny.

Z nerovnoprávných smluv postupně vyrůstalo rozdělení Číny na sféry vlivu. Do roku 1910 si Velká Británie získala nadvládu v oblasti dolního a středního toku Jang-c’-ťiang a pobřeží od Hongkongu ke Kantonu plus Tibet. Francie si vydobyla privilegia na jihu Číny, severně od své kolonie v Indočíně, tedy provincie Jün-nan, Kuej-čou a Kuang-si. Londýn se tento tlak snažil vyvažovat, ovšem na přelomu 19. a 20. století již k tomu neměl dost sil. Jak se situace měnila, rostl ruský vliv v severních oblastech Číny, zvláště v dnešním Mongolsku a v Xinjiangu. Spojené státy ve snaze získat v Číně privilegia pokud možno diplomatickou cestou, přišly s neúspěšným projektem „otevřených dveří“.

Okupace území

Kromě sfér vlivu existovaly na čínském území i koloniální zabory. Přímá koloniální správa byla zřízena ve dvou velkých přístavních městech u Jihočínského moře: v Macau a v Hongkongu. V první fázi století ponížení ale převládalo „gentlemanské“ pojetí politiky v Číně, kdy bylo respektováno živelné vyvažování kořistnických zájmů mocností, které se posupně měnilo v přímou konfrontaci, kdy nemalou roli hrály imperialistické války. Stručné shrnutí ukazuje, jak vypadal přechod do druhé fáze koloniální politiky v Číně, posun od politiky rovnováhy mocností k jejich konfrontaci:

- Německo anektovalo Ťiao-čou (Kiaochow), oblast na jižním pobřeží poloostrova Šan-tung, v listopadu 1897. Obsazení území proběhlo na základě vojenské akce a na rozdíl od předcházejících smluvních ujednání se jednalo o území v blízkosti Pekingů. Až v březnu následujícího roku bylo toto teritorium o rozloze 515 kilometrů čtverečních úmluvou pronajato Německu na 99 let, a to i s právem budovat železnice a těžit v dolech. V roce 1914 tuto oblast

- obsadilo Japonsko, jehož zábor potvrdila *Versailleská smlouva*. Vrácena byla Číně v roce 1922.
- Rusko mělo od roku 1898 na 25 let pronaját poloostrov Liao-tung na severu Žlutého moře včetně vojenského přístavu Lüshunkou (Port Arthur) plus právo budovat železnice a těžit dřevo a dolovat v jejím okolí. Tuto oblast okupovali Japonci po japonsko-ruské válce v roce 1905.
 - Po japonsko-ruské válce převzalo Japonsko dominantní postavení v Mandžusku, včetně poloostrova Liao-tung a větší části Vnitřního Mongolska. Po tlaku tří mocností si ponechali pouze jižní část poloostrova. Japonsko ovšem kolonizovalo, a to už od roku 1895, Tchaj-wan, čímž předznamenovalo druhou etapu imperialistického pronikání do Číny. Během 2. světové války Japonsko okupovalo přibližně polovinu území Číny.
 - Velká Británie si v roce 1898 pronajala Nová území na 99 let. Ještě předtím Londýn získal jako kolonii ostrov Hongkong (po první opiové válce; 1842) a poloostrov Kowloon (po druhé opiové válce; 1860). Od roku 1898 měla Británie též pronajatý přístav Wej-chaj-wej, a to na dobu, dokud bude Lüshunkou (Port Arthur) v nájmu Ruska. Zůstal ovšem pod britskou koloniální správou až do roku 1930. Přilehlý ostrov Liu-kung s námořní vojenskou základnou byl pronajat až do roku 1940.
 - Francie měla od roku 1898 na 99 let pronajatou oblast Kuang-čou-wan o rozloze 1300 kilometrů čtverečních v provincii Kuang-tung u pobřeží Jihočínského moře.

Zrcadlový efekt

Je zřejmé, že větší porozumění století ponížení je předpokladem lepší komunikace západní civilizace s čínskou. Je také podmínkou pochopení, proč má v Číně komunistická strana výsadní postavení a proč si nová Čína jako cestu radikální modernizace zvolila socialismus. Empatie v západní politice i teorii by mohla pomoci překonat to, čemu se v teorii říká „zrcadlový efekt“ – tendence politiků očekávat u ostatních aktérů své vlastní motivy a způsoby jednání.

Protože století ponížení je spojeno s útoky vojáků Velké Británie a dalších agresorů na Čínu, „předvídaní“ pomocí zrcadlového efektu automaticky přepokládá stejnou zločinnou dobytčinnost od obrozené Číny. Zrcadlový efekt ale nemůže nahradit analýzu. Zatím je pravdou pouze skutečnost, že Velká Británie, USA, Německo a další státy během století ponížení vojensky napadaly a vykořisťovaly Čínu, zatímco Čína tyto země nikdy nenapadla – což by mohlo být užitečnější východisko analýzy i následné prognózy.

V této chvíli vůbec nejde o to chválit či napodobovat Čínu a její komunistickou stranu. Je ale nutné naučit se s novou Čínou žít. Říše středu se nevejde do žádných schémat, její chování není obdobou agresivity Západu či mesianismu Sovětského svazu. Čína je proměnná sama o sobě a vzhledem ke své velikosti mění i světový politický systém. Tento fakt je třeba studovat bez předsudků či postranních zájmů. Na začátku roku 2022 je snad každému zřejmé, že se Čína stala globální součástí každodennosti. Sdílená budoucnost charakterizovaná prosperitou a vzájemným obohacováním kultur je bez Číny nemožná.

[ZDROJ](#)